

УДК 321.7+35.01:65.012.1:519

В. К. Лур'є

КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У статті розглянуто концепцію електронної демократії та проаналізовано перспективи та перепони, що існують на шляху її втілення. Досліджено зв'язок між концепцією е-демократії та концепцією демократії. У статті зазначаються передумови впровадження е-демократії. Наведена класифікація електронної демократії, її особливості. У статті зазначені стадії розвитку інформаційно-комунікаційної взаємодії влади та населення. Також проаналізовано проблеми впровадження е-демократії.

Ключові слова: е-демократія, інформація, демократичне суспільство, Інтернет, інформаційно-комунікаційна взаємодія, електронні технології, комунікація.

Постановка проблеми. Розвиток комунікаційних технологій сприяв формуванню глобального інформаційного простору, до якого увійшли політичні, економічні, соціальні та культурні інститути. Засоби масових комунікацій відіграють значну роль у перебудові соціально-політичної дійсності і відповідно велике значення мають комунікативні можливості та ресурси органів державної влади, їх здатність до ефективної комунікації як цілеспрямованої взаємодії з електоратом. Суттю комунікаційних процесів є передача, розміщення, обіг політичної інформації. Характер політичної комунікації в суспільстві, рівень її розвитку визначається більшою мірою станом загальної та політичної культури. Як наголошує І. О. Поліщук, «серед ключових точок, що визначають природу того чи іншого політичного режиму, проблема культури взаємодії між політичною владою та народними масами посідає одне з чільних місць» [1, с. 205]. Важливими передумовами оптимального розвитку політичної комунікації є інтелектуальна свобода, демократична політична культура, свобода засобів масової інформації від владних структур. Щоправда, слід брати до уваги і той факт, що український виборець часто керується не раціональними посланнями, наприклад, ретельним аналізом різних варіантів вирішення соціальних проблем або коли віддається перевага економічному успіху, а скоріше емоціональними факторами [2, с. 89]. Стійкість глобального інформаційного суспільства ґрунтується на демократичних цінностях, що стимулюють розвиток людини, таких як вільний обмін знаннями і інформацією, взаємна толерантність і повага до інших людей. Серед новітніх форм політичної комунікації особливе місце посідає електронна демократія (е-демократія).

Аналіз останніх джерел і публікацій. Розгляд проблем електронної демократії засвідчено в роботах вітчизняних дослідників А. Семенченка, С. Дзюби, І. Жилияєва, С. Полумієнка, І. Рубана та ін. Зарубіжні дослідження представлено зокрема роботами Д. Кедді, К. Вергеса [3], Е. Брека, Ф. Нобла [4].

Актуальність статті полягає у потребі дослідження феномену е-демократії, її форм, а також перспектив та перепон, які існують на шляху її втілення. **Мета статті** – це аналіз основних рис зарубіжних концепцій е-демократії та спроба виокремити головні ознаки е-демократії в Україні на сучасному етапі.

Виклад основних положень. Термін «е-демократія», який уперше з'явився у США, не має однозначного тлумачення. У широкому сенсі він означає можливість залучення громадян до більш активної участі у справах суспільства за допомогою використання комп'ютерних, а також аналогічних їм засобам і мережам комунікацій. Поняття е-демократії пов'язується із заходами щодо розширення політичної участі громадян, щоб об'єднати їх один з одним, з їх представниками в уряді саме через нові інформаційні та комунікаційні технології. Цінністю демократії такого типу є інформація, а критерієм демократичності – доступ до відкритої, правдивої та об'єктивної інформації.

Концепція е-демократії пов'язана з концепцією демократії. У широкому сенсі слова мова йде про форму устрою та функціонування будь-якої організації, заснованої на принципах рівності прав її членів, прийнятті рішень більшістю, періодичністю виборів і підзвітності органів управління загальним зборам, конференції, з'їзду організації. У вузькому сенсі слова в сучасній політичній науці під демократією розуміється форма політичної самоорганізації суспільства, яка не тільки базується на визнанні народного суверенітету або волі більшості, а й забезпечує відповідальність державних органів управління, відкритість їх роботи, підзвітність суспільству, адекватну реакцію на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі тощо.

Електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Такі її властивості, як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережевих спільнот – можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної політичної системи [5, с. 164].

Можна виділити кілька передумов впровадження е-демократії. По-перше, невідповідність якості управління вимогам часу, до того ж по всій вертикалі. З огляду на це, саме для підвищення якості управління необхідно переходити на нові способи прийняття рішень. По-друге, підвищення рівня політичної участі. У більшості демократичних країн розвиток демократії та її основних інститутів спирається не тільки на владу, але й на громадянське суспільство. Саме для підвищення активності громадян у суспільно-політичному житті

країни необхідно впроваджувати нові механізми вироблення політики. По-третє, висунення пропозицій з боку громадян щодо реальних дій на рівні району, міста, області, оскільки слід мати на увазі, що е-демократія не обмежується лише голосуванням за допомогою Інтернету. Це спосіб прийняття суспільнозначущих рішень за участі тих людей, кого вони стосуються.

За класифікацією німецького дослідника М. Хагена, е-демократія знаходить вияв у таких формах: організація голосування через світову мережу, надання громадянам можливості обговорення рішень органів влади на форумах, у чатах, блогах, «демократія з відкритим кодом», «електронний уряд», «напівпряма електронна демократія» тощо [5, с. 162].

«Демократія з відкритим кодом» (open source democracy) дозволяє зареєстрованому на відповідному сайті користувачу вносити зміни до закону. Ця форма передбачає спільну законотворчість парламенту і громадян [6].

Зміст концепції «електронного уряду» (e-government) полягає в тому, що всі урядові установи в обов'язковому порядку відображають процес своєї діяльності в онлайн-режимі. Оприлюднюються урядові звіти, а також створюється публічний портал, звідки громадянин може отримати всю інформацію про діяльність його уряду, а також обговорити всі нагальні проблеми на форумі. «Напівпряма електронна демократія» (semi-direct-democracy) передбачає попереднє обговорення законопроектів у мережі Інтернет до їх ратифікації (або подання у парламент) [7]. Організація е-консультацій через дискусійні форуми проводиться з метою збору даних про те, чи підтримує населення позицію влади. Остання визначає питання для консультацій, формулює запитання та керує процесом, а громадян запрошують висловити свою точку зору із запропонованих питань [3, с. 49].

Ще однією формою е-демократії, яка активно використовується в США, є комп'ютерне лобіювання. Комп'ютерне лобіювання – це використання комп'ютерних мереж як інформаційного ресурсу для лобіювання; прямий інформаційний тиск через комп'ютерні мережі; використання комп'ютерних мереж для приватного спілкування з особами державної влади або органів місцевого самоуправління [8, с. 134].

З огляду на вищесказане, основними особливостями е-демократії є: публічність (звернення до органів влади та доступність результатів на запити широкому загалу); колективність (кожен може торкнутися будь-якого питання, висунувши його на розсуд громадськості, і формувати будь-які звернення в рамках цього питання); оцінка якості роботи органів влади населенням (результати на звернення автоматично доводяться до відома і громадяни можуть публічно їх оцінити. Такий зворотний зв'язок дозволяє отримати інформацію про те, наскільки населення задоволене результатом розгляду звернення).

Виділяють такі стадії розвитку інформаційно-комунікаційної взаємодії органів влади з населенням: 1) початковий прояв, що передбачає постійне перебування органів влади в онлайн-режимі; 2) розширена присутність – кількість сайтів органів влади постійно збільшується; 3) інтерактивна взаємодія, що забезпечує користувачам доступ до різного плану офіційних документів, дозволяє направляти звернення через електронну пошту; 4) проведення транзакцій, що надає можливість користувачам реально взаємодіяти з органами влади в онлайн-режимі [9].

Але, звичайно ж, існує низка проблем при впровадженні е-демократії. По-перше, це – правові проблеми: ідея регулювання кіберпростору є актуальною для пострадянського суспільства, де питання про правові основи Інтернету регулярно обговорюються. Зокрема, аналізуються: правові проблеми в Інтернеті; конфіденційність інформації та спілкування, права особистості; інформаційні війни, проблеми компромату і наклепу в Інтернеті; авторське право в Інтернеті; офіційна влада та Інтернет. Жодна влада на сьогодні не здатна цілком і повністю контролювати потік інформації, перекрити всі джерела та канали її ретрансляції. Наступним є вирішення політичних і моральних проблем. Соціальна спільність Інтернету є формою суспільного та політичного життя людей, яка має глобальний, наднаціональний характер. Разом з тим локальні спільноти мають національну специфіку, яка відображає політичну структуру країни. Тому одним із важливих аспектів проблеми є врахування соціально-політичних та культурно-історичних умов розвитку пострадянської держави, аналіз залежності між об'єктивними факторами політики пострадянських країн із доступу своїх громадян до інформації, яка розміщується у мережі та соціально-психологічними особливостями поведінки громадян. І нарешті – технічні (в умовах України). Необхідно пам'ятати, що у нашій державі, на жаль, рівень доступу громадян до сучасних технологій не є занадто високим.

Існують також і інші проблеми, пов'язані з ризиками електронної демократії. Зокрема, небезпека маніпулювання голосуванням та виборами через недостатній захист даних, небезпека поділу суспільства на тих, хто володіє інформацією, і тих, хто нею не володіє (цифровий розподіл), і, внаслідок цього, обмеження принципу демократії вибору. Світова практика свідчить про те, що жодна виборча кампанія не проходить без застосування «брудних» технологій, зокрема, маніпуляцій та фальсифікації результатів виборів. Тим актуальнішою стає проблема дослідження і розвитку таких виборчих технологій, які відповідають не лише правовим нормам, але і моральним і етичним, і сприяють вдосконаленню виборчого процесу в цілому. Під час виборчих кампаній спостерігається створення фальшивих Інтернет-сайтів з розміщенням на них фальсифікованої інформації. Так, зокрема, існуючі брудні вибор-

чі технології в Інтернеті, які досить часто межують з інформаційними війнами, деформують громадську думку напередодні виборів і суттєвим чином впливають на результати волевиявлення народу.

Висновки. Таким чином, е-демократія сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади завдяки використанню сучасних технологій, наданні громадянам доступу до інформації. Вона є інструментом підтримки політичної діяльності та забезпечення більшої прозорості та відповідальності політиків перед електоратом, своєрідною «школою» демократії і сприяє формуванню у громадян таких навичок, як компетентність і відповідальність, необхідних для забезпечення життєдіяльності демократії [10]. Е-демократія надає додаткові можливості для побудови та підтримки соціальної солідарності в суспільстві шляхом розвитку соціальних зв'язків [11]. Не викликає сумнівів, що активне впровадження механізмів електронної демократії як засобів впливу на управління та керівництво державою позитивно позначається на політичній участі населення. Використання новітніх технологій громадянами не тільки в особистих цілях, але і як суспільно-політичної участі на всіх рівнях публічного управління є новим рівнем активності громадян. Е-демократія – це інструмент підвищення якості управлінських рішень, що стосуються як кожного окремого учасника політичного процесу, так і суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чигрінов В. І. Державотворча традиція України: політико-культурний вимір : наук. монографія / В. І. Чигрінов, І. О. Поліщук. – Х. : ХІБМ, 2006. – 380 с.
2. Поліщук І. Політичні знання та політичні інтереси громадян у контексті виборчого процесу (вітчизняний та іноземний досвід) / І. Поліщук // Людина і політика. – 2001. – № 4. – С. 87–96.
3. Кедді Д. Електронна демократія: сподівання та проблеми : [пер. з англ.] / Джоан Кедді, Крістіан Вергес [та ін.]. – К. : Центр адаптації держ. служби до стандартів Європ. Союзу, 2009. – 164 с.
4. Brack A. E-Democracy around the World: A Survey for the Bertelsmann Foundation. [Електронний ресурс] / Andy Brack, Phil Noble. – Режим доступу: <http://web.umoncton.ca/umcm-sitesgr/cybergouvernement/Noble.pdf/>.
5. Мазурок Ю. О. Концепції електронної демократії в зарубіжній політичній думці / Ю. О. Мазурок // Грані : наук.-теорет. і громад.-політ. альманах. – 2011. – № 1 (75). – С. 160–164.
6. Мещеряков В. С. Електронна демократія [Електронний ресурс] / В. С. Мещеряков. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/blog/electronnademocratiya>.

7. Трухманов В. Світовий досвід електронної демократії [Електронний ресурс] / В. Трухманов. – Режим доступу: <http://www.cisp.org.ua/cisp/news.nsf/c350cde975b6be73c225755d00495127/062aee0a4db29bc5c22575df0032f31b?OpenDocument>.
8. Ненашев Д. А. Лоббирование посредством сетей: новый инструмент политического влияния / Д. А. Ненашев // Полит. наука. – 2002. – № 1 – С. 126–136.
9. Ванеев О. Н. Электронная демократия (муниципальный уровень): к проблеме информационно-коммуникационного взаимодействия органов местного самоуправления с населением [Електронний ресурс] / О. Н. Ванеев. – Режим доступу: <http://teogia-practica.ru/-2-2011/yuridicheskie/vaneev.pdf>.
10. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.
11. Развитие электронной демократии в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/01.htm>.

КОНЦЕПЦИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ

Лурье В. К.

В статье рассмотрена концепция электронной демократии и проанализированы перспективы и преграды на пути ее воплощения. Исследована связь между концепцией е-демократии и концепцией демократии. В статье указываются предпосылки внедрения е-демократии. Приведена классификация электронной демократии, ее особенности. В статье указаны стадии развития информационно-коммуникационного взаимодействия власти и населения. Также проанализированы проблемы внедрения е-демократии.

Ключевые слова: *е-демократия, информация, демократическое общество, Интернет, информационно-коммуникационное взаимодействие, электронные технологии, коммуникация.*

THE CONCEPT OF E-DEMOCRACY

Lurie V. K.

The article describes the concept of e-democracy and analyzes the prospects and obstacles to its realization. In the article stated that the development of communication technologies contributed to the formation of global information space, which includes political, economic, social and cultural institutions and as media plays a significant role in the restructuring of socio-political reality, the e-democracy is definitely the subject that should be analyzed. The relevance of the article is to study the phenomenon of e-democracy, its forms, as well as the prospects and constraints that exist on the way of its realization.

tion. In the text there are named different multiple prerequisites for e-democracy implementation. Among some of them are: the lack of qualified management decisions and as a result the necessity to adopt new ways of decision-making; increasing levels of political participation as nowadays a significant power relies not only on state authorities, but also on civil society (as a result, in order to increase the activity of citizens in social and political life of the country it is necessary to introduce new mechanisms of policy-making); the opportunity for the citizens to make real actions at different levels as e-democracy is not confined to voting via the Internet.

Also in the article there is a given classification of e-democracy (open-source democracy, e-government, semi-direct democracy, e-consultations, computer lobbying) and its features (publicity, collectivity, assessment by the population the quality of work of the authorities). The article indicates the stages of development of informational and communicational cooperation between the authorities and the population. Moreover, the problems of implementation of e-democracy are also analyzed. Among named are: legal regulation problems (while implementing e-democracy, the question of Internet control by authorities arises), necessity of political and moral problems solution (there is definitely the risk of «black» technologies usage), technical problems (unfortunately, not every citizen of our country has a possibility to find Internet access).

In the conclusion, it is stated that e-democracy promotes transparency of activities of public authorities through the usage of modern technologies and providing citizens access to information. It is said that e-democracy is a tool supporting the political activities and ensuring greater transparency and accountability of politicians to the electorate. Finally, it is stated that e-democracy is a tool to improve the quality of high-rank decisions relating to how each individual and society as a whole participate in the political process.

Key words: e-democracy, information democracy, Internet, information and communication, electronic technology, communication.

